

T A R İ H VESİKALARI

Sayı: 8

Ağustos 1942

Cilt: II

TANZİMAT VE FRANSA

XIX. yüzyıl'da reayayı Osmanlı idaresi altında tutmak için idarede esash değişiklikler yapılması artık bir zaruret halinde kendini hissettirmekte idi. Hususiyile dışarıda bir büyük devlet, Rusya Çarlığı, bu milyonlarca kütlenin zulüm gördüğünü iddia ederek haris emellerinin tahakkukuna sık sık fırsat aramakta idi. Şu vaziyette hıristiyan reayanın tatmini ve devlete bağlılığı meselesi imparatorluk için en hayati bir mesele halini alıyordu; bir kısım devlet ricali de bunu tamamiyle kavramakta idiler. Bununla beraber Garp devletleri, Rusya'ya karşı bu zarureti, imparatorluğun reayayı memnun edecek şekilde garp örneklerine göre tensik ve ıslah lüzumunu, Babiâli'ye kabul ettirmek için, bazan tazikte bulunmaya kadar gidiyorlardı. Çünkü Osmanlı İmparatorluğunun varlığını en ziyade tehdideden bu meselenin muallâkta kalarak neticede imparatorluğun dağılması onlar için de çok vahim neticeler doğurabilirdi. İşte Tanzimatta haricî tesirlerin rol ve ehemmiyetini tayin ederken bu noktaları kat'iyen gözden uzaklaştırmamak lâzımdır. İmparatorluğun haricî siyasetiyle dahilî meseleleri birbirine tamamiyle girift olduğu bir devirde, reayayı tatmin meselesinden ibaret olan Tanzimat siyaseti üzerinde bu haricî tesir çok mühim bir rol oynamıştır. Aşağıda neşrettiğimiz vesikalar, 1849 tarihlerine doğru Fransa'nın bu yoldaki tesirlerini göstermek bakımından bilhassa ehemmiyetlidir.

Bu vesikalar Fransa'nın, Tanzimat esaslarının tatbiki, reayanın tatmini yolunda Babiâli'ye yaptığı ikaz ve ihtarları ihtiva etmektedir. Vesikaların tetkikiyle görüleceği üzere Fransa, bu teşebbüsleri yaparken, yalnız kendi menfaatlerini düşünerek Balkanlarda Rus nüfuzunu önlemek veya kırmak gayesini gütmektedir. İhtilâlin baş düşmanı olan Çar'ın, 1848 ihtilâlini müteakib Eflak ve Buğdanı işgali ve Balkanlarda yeniden yeniye nüfuz ve hâkimiyetini kuvvetlendirme teşebbüsleri Louis Napolyon hükümetini, Osmanlı İmparatorluğu hakkında an'anevî Fransız siyasetini daha ziyade dikkat ve enerji ile takibe sevkettiği. İşte vesikalarımız Kırım harbine müncer olan bu rekabetin menşelerini göstermek bakımından da ayrıca ehemmiyetlidir.

Nihayet bu vesikalar, imparatorluğun umumî durumu hakkında ecnebîlerin müşahedelerini göstermek ve Fransız diplomatlarının düşünce ve kararlarına esas teşkil eden raporlar hakkında bir fikir vermek bakımlarından da bir mâna kazanabilir.

Sonra, Babiâlinin «Tenbihat - ı âdiye ve sabıka hükmünde» sayılmaması kaydıyle Rumelideki bütün Valilere gönderdiği umumî tahrirat, yukarıdaki vesikalarla olan alâkasından başka umumiyetle Tanzimat siyasetinin mahiyet ve karakterlerini göstermek itibarıyla de dikkate şayan malûmatı ihtiva etmektedir.

Rumeli Valilerine gönderilen son vesika haric olmak üzere bütün diğer vesikaların asılları Başvekâlet Arşiv dairesinde Bulgar mesalihine dair İrade defterinde 29 rebülevvel 1265 (12 İl. 1839) tarihli ve 46 numaralı irade melfufları arasında bulunmaktadır. Valilere gönderilen tahrirat ise Dolmabahçe sarayı kütüphanesinde Bulgar mesalihine dair Arşivdeki iradelerin ve melfuflarının suretlerini ihtiva eden defterlerden çıkarılmıştır [1]. Bu tahriratın ilişik

[1] Arşivde «Bulgar mesalihine dair iradat-ı seniyye defteri» ndeki bütün vesikaların suretlerini ihtiva eden bu on üç defterin varlığını haber veren Sayın Faik Reşit Unat'a ve bu defterlerin tetkikine müsaade buyuran Millî Saraylar Müdürü Sayın Sezai Selek'e burada teşekkürü bir borç bilirim.

bulunduğu iradenin tarihi 3 receb 1259 (30. VII. 1843), numarası 6 dir. İradenin Arşivdeki numarası 7/1 dir. Fakat biz bu tahrirâtı Arşivdeki vesikalar arasında bulamadık. Beş numaralı vesika hariç, diğerlerinde tarih yoktur. Yalnız gerek bağlı buldukları iradelerin tarihlerine, gerek bahsettikleri hâdiselere bakarak bunların her halde 1848 - 1849 senelerine aid olduğu anlaşılmaktadır.

Halil İNALCIK

Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi ilmi yardımcılarından

No. I

**Mukaddemce Eflak, Buğdan ve Sırbistan taraflarına gidüb
avdet itmiş olan Fransalû Offiçiyallerin [1] Ceneral Au-
pick [2] e vermiş oldukları takrirlerin tercümesidir**

“Sırp eyaleti muhassenat-ı maddiyyesi iktizasınca bahtiyar olduğu meşhud olub Prens Aleksandr dahi Sırbistanın saâdet-i hali mücerred zir-i saye-i mekârim-vaye-i şahanede hâsıl olacağını derk ü iz’an itmekle metbû-ı muazzamanın rıza ve iradesine bihulus-il-bal mütâbaat itmiştir. Dahiliye Müdürü Mösyö Garaşanim dahi ol efkârda olub kendüsünün vukuf ve malûmatı ve dirayet ve sebat ve vatanperverliği hizmet-i memuresinde baki oldukca eyalet-i mezkûrenin umur u mesalihi usul ve nizamından çıkmayacağını ve Devlet-i Aliyye ile bervech-i matlûb câri olan münasebâtının beka ve devamını memul ittirir delâil-i kaviyedir ve Hariciye Müdürü Mösyö Petroniyeviç’in dahi bu niyet ve efkârda olması ihtimal ise de devlet-i hâmiyenin [3] nufuzuna ziyadece meyl ü riayet göstermekdedir ve harîs-i cah u mansıb olarak nail-i amâl olamıyan bazı eshab-ı ağrâzın Prens-i mumaileyhi bazı mertebe bîhuzur itmekde olmaları melhûz olub ve bu makulelerin serkerdeleri bulunan Mösyö Vuçiç [4] (Vuçık) Prens-i mumaileyh tarafından hüsn-i muamele ve iltifat görüldüğü halde yine hakkında lâyenkatî’ iştikâdan hâli değildir. Mumaileyh Vuçiç yine kendusiyle ülfeti olanların re’y ü itikadına göre pek de sadık bir âdem olmayub Rusya Konsolosu Mösyö Danilefski ile külleyevmin münasebatı olduğu halde yine bir taraftan Konsolos-ı merkumun nüfuzunu çekememek iddiasında bulunmaktadır. Memurîn-i Devlet-i Aliyye ile hükümet-i Sırbîye memurları asıl islâm ile sırplu ahali beyninde bir gûna muadât vukuunu müstelzim olabilecek kâffe-i ahvalin def’ ü imhası esba-

[1] Official.

[2] Fransa'nın İstanbul Sefiri.

[3] Rusya

[4] Vuçiç, Obrenoviç'lerin Beylikten atılması ile neticelenen ayaklanmanın başında bulunmakta idi.

bına sa'y ü ikdam eylemeleri lâzimedem olub çünkü Sırluların edna mertebe dilgîr olmalarına cüz'î sebep verilür ise bu suret derun-i memleketde bir takım karışıklığı müeddi olarak neticesi Devlet-i Aliyyenin menafii aleyhinde bir tavassut-ı ecnebiye zuhuruna sebebiyet virebileceği mülâhazadan baîd değildir. Eğerçi Sırluların Osmanlu aleyhinde şikâyata hiç bir sebepleri yoğise de fakat hemcivar olan Bosna ile Bulgaristan sekenesinin Zat-ı Şahanenin ehl-i islâmdan olan tebeası taraflarından gördükleri renciş ve teaddiyatı hikâye ile husûmet-i kadîmeyi ikaz eylemeleri muhtemeldir. Bir kaç mah mukaddem Bosna ahalişi hristiyanları tarafından arz-ı şikâyât zımında Dersaadete bir kaç âdem gönderilmiş ve ben her ne kadar Bosnaya azîmet itmemiş isem de ol vakittenberu hususiyle Zat-ı Hümayun-ı mülûkânedem istirham itmiş olan kesân hakkında cevri - u taadiyat bir kat daha tezayüd itmiş olduğu tarafımdan tahkik olunmuşdur.

Gelelim Bulgaristana, Bulgaristanda hristiyanlar gerek vülât-ı memurîn ve gerek ahali-i islâm taraflarından mazhar-ı zulm ü taaddi oldukları cihetle adem-i hoşnudî derece-i nihayeye resîde olmuşdur. Çünkü şer' u kanun mucibince cizye itası on yaşından itibaren olunmak lâzımgelür iken bazı memurlar beş yaşındaki çocuklardan dahi cizye matlûb ifmektedirler. Her nevi mahsulâtın öşrünü almak lâzımgelür iken tahsildarlar adem-i istikamet ve tama'larından naşî âşar rûsumatını daima arttırub ve bunların ef'al ve harekâtlarına dikkat ve nezaret olunmadığından meselâ yüz kile mikdarı olan zehâirde yüz otuz vardır diyerek bu hesabdan tahsil iderler. Bîçare hristiyanlar tazallüm-ı hale cesaret idemeyüb çünkü memurîn dahi o misillü ef'al-i kabîhadan hissemend olmaları hasebiyle eshab-ı şikâyet bunların dahi tekrar mazhar-i muamele-i zulmiyeleri olacağı aşikârdır. Rivayet olduğuna göre Bulgaristanda resm-i otlak senede hayvan başına takriben dört kuruştan iken memurların mütevaliyen kâr ve temettüleri için sahibinden tahsil iden kimesneden teslim-i Hazîne iden kimesneye gelinceye kadar devlete hiç faidesi olmayarak resm-i mezkûr iki katını tecavüz itmişdir. Bazı memlekette dahi Zâbit-ı belde nin tavassut ve müdahalesi olmadıkca bir Bulgar bir ecnebi ile aslâ ahz u ita idemeyüb Zâbit-ı mumaileyh dîn bahâ ile alub istediği fiyat üzere fûruht itmekle işte himayet ve siyaneti vazife-i zimmetinden olan kimesnenin semere-i zahmetini bu suretle zabt ider. Tüccarı dahi Bulgar ile ticaretten men' itmeyüb hatta tahrîren dahi ruhsat virir ise de lâkin Bulgarlar dâme giriftar olacağını peşînden derk iderek ticaretten ictinab itmekdedirler. Gerek hidemat-i umumiye-i memleket ve gerek hidemat-i mahsusa-i Vali için angarye senede yüz günü tecavüz idüb pazar günü ise hristiyanların rahatlarına ve din ve mezhebce icra-yı âyîn ve teabbudlerine

tahsis olunmuş bir gün iken pazar günü ehl-i islâmın ebniyesine kereste vesair levazimat nakli için iki yüz kadar Bulgarın istihdam olunduğu re'y-el-ayn meşhudum olmuştur. Meâbid-i muhtelif-i nasarâda icra olunan âyînlere pek de riayet olunmaması ahalinin adem-i hoşnudiyetine sebeb-i kavî olub Devlet-i Aliyye ise edyan ve mezahib-i muhtelifenin rüesa ve papaları haklarında himayet-i seniyyesini şayan buyurmakta olduğundan ekser vakitte nüfuz-ı ecnebiye bir âlet olduğu müsellemler olan Rum mezhebi papalarına nezaret ve dikkat buyurması mukteziyatdan olduğu cay-i inkâr değildir. Cümleye malûm olduğu üzere asıl islâm'dan biri bir Bulgarın hanesine vardıkda bayağı sahib-i hane gibi kendüsünü ve beygirini merkume beslettikten sonra bir akça virmez ve böyle alenen âharın hane ve emvaline tecavüzî hareketi vukubulan şahıs hakkında şikâyet olursa dahi Zâbit-ı belde tarafından havale-i sem'-i itibar olunmaz. Hıristiyanlar daima ehl-i islâm'dan bed muamele görüb vuku-ı halin isbatı mutlâka ehl-i islâm'dan iki şahide muhtac olduğundan ve bu şahidler dahi hiç bir vakitte bulunmayub hıristiyanların şahadeti dahi hâkim tarafından kabul olunmadığından hıristiyanlar ihkak-ı hakka nail olmakdan meyas olurlar. İşte bu hale nazaran kangî mezhebde bulunur ise bulunsun bil-cümle tebeanın mal ve canını temin iden kavanîne Derseadetden mâada Memalik-i Mahrûsenin hiç bir tarafında riayet olunmadığı itiraf olunabilir. Eyalet vali ve zâbitlerinin usul-i idarelerini tahkik itmek için Derseadetden büyük memurlar tayin ve irsal olunmakta ise de lâkin vülât ve zâbitan-ı mumaileyhim padişahın memurunu iğfale sa'y ile şayet mazlûmîn tarafından memur-ı mumaileyhe arz-ı şikâyet olunur ise mülâhaza ve tahmîn ile emr ü iradelerini medh ü sena ittirmek için öyle bir takım hıristiyanların hatırlarını celb itmekdedirler. Hulâsa-i kelâm emniyet ile her halde kabil-i imar olduğu halde hiraset ve ziraatten hali bırakılmış olan bu memalikden murur idenler paymal-i zulm u sefalet olan ehaliyi müşahede eylediklerinde kalbleri aşuri müteessir olmamak muhaldir. Seyr u temaşa itmiş olduğum işbu eyalât ve memalik-i Devlet-i Aliyyeden dirlik ref' olub fil-cümle asar-ı mamuriyet Derseadetle daha bazı şehirlerde kalmışdır, dinilebilir. İşbu asar-ı vahîme mücerred memurların siyanet ve himaye eylemeleri vecibe-i zimmetleri olan fukarayı soymak suretiyle kesb-i servete sa'y eylemelerinden neş'et itmişdir. Her ne kadar fenalık cesîm ise de ancak bunun ıslâhı imkânsız değildir. 1839 senesi kıraat olunan Hatt-ı Hümayun-ı şerif ile mev'ud olan ahkâm icra olunur da kâffe-i tead diyatın önü kesdirilir ise her bir şeye hayat geleceği ve Bulgar taifesi, mahasal-i sa'y ü emeklerinden müteneffi olmak ümidiyle çalışmaktan mütelezviz olarak varidat-ı devletin teksirine bais olacakları itiraf olunabilir. (1849)

No. II

**Tuna Nehri savahilinde bulunan Memleketeyn ile
Bulgaristan ahvaline dair lâyahadır**

“Eflakde Prens Bibesko [1]nun ve Buğdanda Prens Sturca [2] (İsturza) nın idare-i mülkiyelerinde haddenden efzun vukua gelmiş olan teaddiyat Memleketeyn ehalesini derece-i nihayede fakr u sefaletle dūçar itmekle eğer Devlet-i Aliyye ehali-i merkumenin ahvalini bazı mertebe tadil buyurmaz ise bunlar takriben Rusyalunun kucağına düşeceği derkârdır. Nizamnâme-i memleketin ahkâmına mugayir olarak ehali-i kura emlak ve arazi istimlakinden bil-külliyen mahrum olmağla istediği mahalle nakil bilmekâne ve ücret-i yevmiyelerinin fiyatını eshab-ı emlak ile kat' itmeğe muktedir olamadıklarından bunlar bil-fiil esir hükmünde bulunub ve tadad ve beyane gelmez dūçar oldukları mezalim ve teaddiyat ve angaryalardan merkumları tahlise bir hüsn-i irade kâfi olabilir ise de ancak ibtidaki beyan itdiğimiz mevadd-ı selâsenin tesviye ve tanzimi bir kanuna muhtacdır. Eflakde Boyarların pek çoğu ve Buğdanda dahi bazıları bir mahdan beru şu mevadd-ı şikâyatın hakk u hakikatini itiraf iderek bir çok müsâadât-ı vâsia göstermişlerdi. Ehali-i kuradan sonra ashab-ı vukuf ve malûmâtından olan sınıfın evlâdleriyle Boyarların gençlerinin ekserisi Fransada tahsil-i ulûm ve malûmat iderek memleketlerinin istiklâliyet ve serbestliğine arzukeş ve heveskâr iseler de yine cümlesi Devlet-i Aliyye hakkında hüsn-i efkâr ile me'lûf olarak vatanlarının necat ve selâmeti mutlaka metbû-ı hakîkileri olan Zat-ı Hazret-i şahanenin hüsn-i nazar ve sahabetiyle husule geleceğini fehm ü idrak itmişlerdir. Zan ve itikadımıza göre bunların Devlet-i Aliyyeye bis-suhule rabtı bazı âdilâne müsâadat ile hasıl olub ve bu zümre memleketin iffetkârane hüsn-i idaresi hususuna lâzım gelen kâffe-i evsaf ve malûmatı cami olmağla el-haletü hazîhi bil-cümle menasib ve memuriyetleri ifsad ile her güne tensikat-ı mülkiyeye mani-i kavî olan irtişa madde-i kerîhesinin def' u ref'i bunların istihdamıyla istihsal olunabilir. Ehalinin idaresinde bu misüllü tebeddülât-i muktaziye icra olunur ise memleketin ez her-cihet esbab-ı refah ve mamuriyetini müstekmil olan asar-ı nafianın suver-i icraiyelerine ol vakt sarf-ı efkâr olunabilir. Şimdiki halde ise hiç bir şey yapılmak mümkün olmadığı ve betaet şol dereceye vasil olmuşdur ki ne Buğdanda Seret nam vadinin güzel yollarını ve ne de Yaş şehrinin ahşab kaldırımlarını tamir itmedikleri meşhurdur ve mikdar-ı ehaliye nazaran pek çok olan papaslar bî ni-

[1] Jorj Bibesko, 1843 ten 1748 e kadar Eflak Beyliğinde bulunmuştur.

[2] Mişel Sturca, 1834 ten 1849 a kadar Buğdan Beyliğinde bulunmuştur.

haye araziye malik olup varidatları dahi külliyyetlü olduğundan başka memalikden harice sarf eyledikleri cihetle bu bir âzîm fenalık olmağla bunun bir çare ve tedbirine bakılmak ve gürûh ı ruhban beyninde kesb-i temeyyüz eden genç papasların emr-i talim ve taallümlerini temin için derdest bulunan o misillü varidatdan istifade olunmak lâzımdır ve fesadın esbab-ı hakikiyesinden biri aşağı takım papasların cehli olduğu delâil-i adîde ile indimizde sabit ve muhakkak olmuştur. El-hasil gaddarâne tarh ve taksim olunagelen virgü-yi memleket hasren ehali-i kura tarafından tediye olunarak bundan Boyarların bil-küllîye muaf ve âzade olmaları memleketin zafiyetine en büyük sebep olabilmek mahall-i inkâr değildir. Eflak ve Buğdan ehali devlet-i hâmiyenin [1] taht-i ribka-i cevr ü ezasında ah ü enin iderek bunun kuvvet ve nüfuzunu metbû-ı hakîkileri olan Devlet-i Aliyyenin nüfuzundan bin kat ziyade müessir bulduklarından bu misillü dıçar oldukları fenalıklardan tahlisleri çaresini Zat-ı Hazret-i şahaneden ümid ile istirham itmekde iseler de ancak ehali-i merkumenin artık tab u tevânı kalmamış olduğundan bir az müddet daha geçür ise bunların içinde Devlet-i Aliyye öyle düşman ile sadakatkârane müdafaaya sa'y idecek âdem bulamıyarak yani bir takım kaddi bükülmüş ve boyunduruk altında uyuşmuş aceze ve naçar makulesinden başkasını bulamaz.

Bulgaristanı seyr ü muayene itmek üzere Tuna nehrinden murur olundukda Devlet-i Aliyyenin müstakillen zîr-i hüküm ve idare-i seniyyesinde bulunan bir eyaletde daha ziyade fakr u felâket müşahedesıyla maat-teessüf taaccüb olundu. Zat-ı hümayun-ı hazret-i şahanenin reayası hakkında şayan buyurmuş olan asar-ı ber-güzîdesinden hiç biri icra olunmayub ehali-i islâm hıristiyanlara tegallüben nice teaddiyat icrasıyla tarh olunan tekâliflerini bir kat dahi ağırlaşdırmak için hıristiyanların yortu ve istirahatlerine mahsus olan pazar günlerini dürlü angaryaların icrası zımında eyyam-ı saireye tercih ile intihab itmişlerdir. Hiç bir vakitte bir hıristiyan mazhar olduğu muamele-i anife ve düşmanın tarziyesini hükümet-i beldeden istihsale muktedir olamayub ve bir cürüm ve kabahatın isbatına mutlâka islâmdan iki kimesnenin şهادeti lâzımgeldiğinden bu suret mevadd-ı cüz'îye hakkında ayân-ı beldeye arz ı şikâyete mani olmaktadır. Uzatmayalım Bulgar tâifesi bütün bütün ehl-i islâmın menni altında geçinüb müslümanlar bir köylünün bîperva hanesine gelüb merkumun mâhasasl-i sa'y ü emeğini elinden alıncaya kadar çalışıyorlar. İşte bu keyfiyetler fakr u mezellet-i kesîreyi müntic olub meselâ bu bîçarelerden biri bir kaç kuruş kazanmış olsa bile mümkün mertebe ketm ü ihfa itmeğe mecbur

[1] Rusya.

olur. Ehali ve sekenenin bu hali bir mülkün saadet-i hal-i umumîsi hakkında gayet muzir olup Memalik-i Mahrûse gayet münbit ve mahsuldar yer olmasıyla bu makule beliyeden vareste olmuş olsa Devlet-i Aliyyeye külli-yetlu fevaid ve menafi-i maddiyesi husule geleceği müsellemtandır. İşbu lâihyada hâtime olmak üzere mülkün vikaye ve muhafazasına memur olanların cümlesinin buldukları ahval-i tahribiyyesini dahi beyan ve ifadeye cesaret ideriz. Şöyle ki Silistire kalesinde muharebe-i ahîrede vukubulan rahneler tamir olunmamış olduğundan memleket-i mezbûre hamle-i ulâde giriftar-i yed-i âdâ olacağı derkâr olup muayene itdiğimiz diğer kalelerde mevcut olan nefis ve kesir-ül-aded topların dahi kundakları olmadığından tabyalara vaz' olunmamıştır. Mütalâamıza göre Devlet-i Aliyye el-haletü hazîhi muhafazadan bütün bütün ârî olan Silistire ve Şumnu ve Varna kalelerine asakir-i muntazameden müstahfız vaz' u tayin itmedikçe kılâ-i mezkûreyi muhataradan kurtaramıyacağı biştibahdır., (1849)

No. III

Fransa Umur-ı Hariciyesi Nazırı tarafından canib-i sefarete varid olan tahriratın tercümesi

“Ceneral Filonun [1] Eflak ve Buğdan memleketleri meselesine dair Rusya kabinetosuna icrasına memur olduğu tebligatı, tahrirat-ı ahîremde tarafınıza ifade ve beyan eylemişdim. Memleketeyn-i mezkûreteynin idare-i dahiliyeleri hakkında Rusya memurları tarafından lâyenkatî' icra olunmakda olan müdahale ve nüfuz maddelerine mütedair ifadat-ı vakıamıza gelince memur-ı mumaileyhin o misillü harekâtı, istilâları keyfiyeti misillü hukuk üzerine aslâ müesses değildir ve muahedat-ı mer'îye iktizasınca Rusya devletinin mazhar olduğu hakk-ı himayet bu misillü harekâta aslâ mütehammil değildir ve Saltanat-ı Seniyyenin hukuk-ı metbûiyeti mukaddem olduğu cihetle devleteynin bu babda tesavi-i hukukları maddesinde Rusyalunun her bir iddiasına Devlet-i Aliyye gereği gibi protesto buyurmalıdır.

Sırbistandan ve işbu memleketin memalik-i şarkiye hakkında olan mutalââtımızda derece-i ehemmiyetinden size bahseyledim. Vâkıa Sırbistanın Bulgaristan ile Bosna hıristiyanları hakkında ziyade nüfuz ve tesiri olduğundan ehali-i merkume usul-i idaresinden nâhoşnud oldukları Saltanat-ı Seniyyeden rabita-i tâbiyyetlerini fekk eylemekden şimdiye kadar kendülerini dahi men'e çalışmıştır. Fakat ehali-i merkume dūçar oldukları enva-ı mezalimden muztarib olup daha mutedil bir idareye nail olmak

[1] Fransa'nın o zamanki Petersburg Sefiri.

hususunda dahi kâffe-i teşebbüsât-ı vâkıaları bîsemere kalmasıyle meyus olduklarından metbûiyet-i Devlet-i Aliyye sayesinde mazhar olmadıkları himayeti artık Rusya devletinden talep itmek niyetinde bulunuyorlar zanneylerim. Hatta Bulgaristan ile Bosnanın menafii hakkında Sırbistan dahi Derseadetde bîhude çalışmaktan kendüsüne fütur gelmekle o da Memleketeyn-i mezkûreyetine muvafakatle *Panslavist* efkâr ve usulü Devlet-i Aliyye hakkında günden güne kesb-i vehamet eylemekte olan Rusyalunun kucağına varmağa tereddüd itmiyeceği rivayet olunmaktadır. İşbu ahval zaten uygunsuz olduğundan başka Rusyalu tarafından Eflak ve Buğdan memleketlerinin istilâsı karşusunda bir kat daha vehamet kesbitmektedir. İşte ahval-i mezkûreyi Babiâliye beyan idüb o misillü muhataratı menafi-i hakikiyesine muvafık ve gerek insaniyet ve hakkaniyete mutabık bir hareket ile men' buyurulması lüzumuna dair Saltanat-ı Seniyyenin dikkat-i kâbilesini celb ve davet eyliyesiniz ve bu babda ittihazı mübrem olan bazı tedabir leffen irsal olunan varakada iş'ar ve ityan kılınmıştır [1],
(1849)

No. IV

Fransa Umur-ı Hariciyesi Nazırı tarafından Ceneral Aupick'e [2] varid olan defterin tercümesi

"Evvelâ, Bosna Valisine virilen talimat daima (Zat-ı) hazret-i şahenenin neşir ve ilânından halî olmadıkları usul-i mutedile muvaffak olmak ve eyalet-i mezkûre hıristiyanları islâm tarafından mazhar oldukları mezalim ve teaddiyatdan bir suret-i müessire ile himayet ve siyanet kılınmak lâzımdır ;

Sâniyen, hıristiyanlar aleyhinde bir takım katil ve cerh teaddiyat-i kerihisini mürtekeb olarak mazhar-ı mücazat olmıyan müslümanlardan arz-ı şikâyetle istirham-ı madilet itmek için Boşnaklar tarafından Deraliyeye gönderilmiş *depütasyona* dahil bulunmak sebebiyle habse ilka olunmuş olan Petrikodora karyesi sakinlerinden Kaygavanda nam rahibin tahliye-i sebili;

Sâlisen, Bulgaristanda Rum papaslarının ve Rusyalunun Devlet-i Aliyye aleyhinde harekât-ı ifsadiyelerini herkesden evvel Babiâliye keşf ü beyan itmiş oldukları cihetle Rum Patriki tarafından habs ittirilmiş olan Negofit ve Hilaryon [3] nam iki nefer Bulgar papaslarının dahi tahliye-i sebilleri ;

[1] IV. numaralı vesikaya bakınız.

[2] Fransa'nın İstanbul sefiri.

[3] Bulgar olan Negofit Bozveli, Hilaryon Makriopolski, 1845 te Atos dağına sürgün edilmişlerdi.

Râbian, Bulgar milleti için bir Patrik tayin olunmak ve Bulgar papasları Sırb Patriğine tabi kılınmak veyahud şu Deraliyede olan Rum Patrikı vasıtasıyla Rusyalunun Bulgaristanda icra itmekde olduğu nüfuz-i muzirreden eyalet-i mezkûrenin tahlisi herne esbaba menut ise ittihaz olunmak;

Hâmisen, Bosna ve Bulgaristan dâhillerinde kendi milletlerinden iki üç Piskopos tayin itdirilmek suretiyle şimdiye kadar bu memuriyetlere hasren intihab olunmak imtiyazında bulunan Rum papaslarının hüküm ve nüfuzları taklil olunmak;

Sâdisen, Bosna ve gerek Bulgaristan Valileri maiyyetlerine birer Sırb- lu tayin ve terfik olunarak hıristiyanların umur ve menafilerine nazaretle bunları müslümanların tahakümlerinden tahlisleri hususuna kendulere canib-i Babîâlıden mezuniyet virilmek ve bu Sırb- luların nüfuz ve hükûmeti Validen sonra derece-i sâniyede bulunarak yalnız tahkikatını Babîâli- ye iş'ar ve inha eyledikce vükelâ-yi Devlet-i Aliyye taraflarından dahi bilâ tehir ihkak-ı hakka sarf-ı himmet buyurulmak lâzıme-i halden ve eğerçi iş- bu tedabir-i meşruha mail-i istiklâliyet bulunan memalikde derece-i kâfiye- de olamıyacağı vazihatdan olub ancak bunlar şimdilik icra buyurulduğu halde muhatarat-ı mahsusenin def' ü teskinine ve Devlet-i Aliyye ile İskla- von (İslâv) kavm ve milletinden olan tebeasi meyanında akva-yı revabit-ı tâbiyet ve merbutiyet müstelzim olabilecek ıslâhat-i mülkienin devam ve meşgul olmasiyçün Devlet-i Aliyyeye zaman kazandırır., (1849)

No. V

Fransa Umur-ı Hariciyesi tarafından 1849 senesi kânunusa- nisiniu alafranga on altısı tarihiyle sefarete varid olan tahriratın hulâsası tercümesi

“(Mevzu-ı) bahs Sırbistan ve Bulgaristan ve Bosna havalisine gelince, meşhud olduğuna göre Devlet-i Aliyyeyi belki ihafe itmiş olan muhatara şimdiki halde Avusturyalı memalikinden neş'et itmeyüb belki bu üç eyaletlerin yine kenduleri ve bir de oraların ısyana istidadlarından istifa- deye fırsat-bîn olan Rusyalu tarafından olmak lâzımgelur. Bu ahval üzerine Devlet-i Aliyyenin dikkatini celb itmeğe cenabımızı memur eyledi- ğim sırada havali-i mezkûre ehalisinden olan hıristiyanların mevadd-ı şikâ- yetlerinin istimâiyle bir mukaddeme-i hoşnudî irae olunarak ve mümkün mertebe muhataranın önü alınması hususuna Devlet-i Aliyyeyi sevk ve tah- ris eylemenizi tavsiye etmişdim. Bu nasayihimiz dahi mücerred kendi

menafii hakkında derkâr olan sa'y ü gayretimizin asarı demek olub hat-
ta Devlet-i Aliyyenin ilkaâtı tesiratiyle Mösyö Fabriye iş'ariniz olan müta-
lâat Devlet-i Aliyyenin ez her- cihet zeval ve inhilâline bütün bütün
muhalif olan politikamızı mumaileyhe ihtar itmişdir., (1849)

No. VI

**Rumelide bulunan müşîran hazeratına yazılacak
tahrirat müsveddesi**

“Geçen sene Rumelinin bazı mahallerinde tebea-i ecnebiyeden seele
hey'etinde bazı topal ve çolak olarak bir takım eşhas-ı mechule geşt ü
güzar iderek tahrik ve idlâl ve igfal-i ezhan-i tebea ve berâyâ misillü ha-
reket ve ihlâl-i asayiş ve emniyet efkârında oldukları istihbar olunmasıyle
mütelyakkızane ve mütebassırane hareketle istikrar-ı asayışe mübaderet olun-
ması iktiza iden memurine bildirilmiş ve keyfiyet savb-i müşîrilerine dahi
yazılmışdı. Eğerçi bu babda memurîn-i Devlet-i Aliyye taraflarından ikda-
mat-ı lâzime ve tekayyüdat-ı kâmilenin icra olunmuş olması hâlât-ı melhu-
zadan ise de bu kerre dahi bazı mahallerden alınan havadisata ve süfera-yi
Saltanat-ı Seniyye taraflarından ve ael-husus Paris Sefaret-i Seniyyesi canib-
lerinden tevarüd iden evrak ve tahrirata göre Bulgaristanın vesair reaya-
sında kesret bulunan mevakiin inhilâl-i asayışıyle reaya-yı Saltanat-ı Se-
niyyenin tahrik ve igfaline bed-hâhân-i Devlet-i Aliyye caniblerinden daima
sa'y ü ihtimam ve bu madde için keenne o makule reayaya tahsil-i malûmat
ve fûnun teşvikiyle iç yüzünden semt-i serbestisine dair nice elfaz-ı sanîa
ile dürlü basma kâğıtlar ve eşhas neşr ü istihdam olunmakda olarak
bazılarını ele geçmiş olub Bulgaristanın ahalişi humk u belâhatle mah-
lûk bir kavm bulunmalarıyle anların igfalinde suhulet mutalâa olunarak
madde-i tahrike filhakika oradan bed' olunacağını ve Huda nekerde şera-
rei tahrikât giderek her tarafa sirayetle önü alnamıyacağı melhuz olma-
ğın bu hususa dikkatle tedabir-i mühimme-i mülkiyenin icrası hâl ve mas-
lâhatdan ve her ne kadar saye-i madilet-vaye-i hazret-i mülûkânede rea-
ya-yı Devlet-i Aliyye kemal-i asayiş ve istirahat nail ve mazhar oldukca
öyle tahrikâta kulak virmeyerek nimet i huzur ve refahiyetlerinin kadir ve
şükrünü bilseler bile böyle tahrikât-i mütevaliye vukuundan naşi elbette
bazı mertebe zihinleri tağlit olunacağı iktizayı mizac-ı beşeriyetden olaca-
ğına ve leh-ül-hamd şimdiki zaman ve an-i adl u dâd olub bitahsis Veliyy-i
nimet-i bîminnetimiz şevketmeab-ı merahim- nisab efendimiz hazretleri şefe-
kat-i celîle-i fitriye ile mütehallik olmalarıyle nuhbe-i muradi madilet-mutad-
ları her halde istihsal-i asayış-i hâl-i tebea ve istikmal-i aramış-i bâl-i sunufi-

ehali ve sekene kazıyye-i hayriye ve mergubesinden ibaret bulunduğuna ve fil-hakika cümlemiz nezaket-i vaktu hâl [1] ahkâmını mütalâa eylediğimiz halde istihsal-i hoşnudi-i ehali ve tebea hususuna cidden himmet ve dikkat ve bir gûna mugayir-i şer'-i şerif muamelât-ı anifeden dolayı işti-kâye sebep virilmemesine nezaret olunması pek elzem ve ehem görüldüğüne ve eğerçi hüsn-i zâbita-i mülk ü millet ve muhafaza-i reaya ve memleket mevâki-i icabiyede kuvve-i kâfiye mevcut bulunmasına dahi mevkuf olarak derdest-i icra bulunan tazminat-ı askeriye husulünden sonra ilerude iktiza iden mahallere saye-i şevketvaye-i hazret-i mülûkânede asakir-i muktaziye idamesiyle levazım-ı muhafaza ve ihtiyata dikkat olunacağı musammem ve müsellemler ise de cemî-i zamanda hüsn-i idare-i umur-ı mülkiye yalnız irae-i kuvvet ve şiddet ile olamayub alel-husus şimdiki hallere göre icra-yi adalet ve celb-i kulûb-i tebea ve raiyyetle hakî-mane idare-i hükûmet olunması daha münasib ve mültezem olacağına binaen zîr-i idare-i behiyelerinde bulunan mahaller reayasının mümkün mertebe hoş tutulub ve elden geldiği ve şer'-i şerifin mesağ olduğu derece her sınıf tebea-i Devlet-i Aliyyenin hukuk-ı nefsiye ve maliye ve arzîyelerinden dolayı hüsn-i himayet ve siyanet olunub işfalât-ı vâkıya temayülden muhafazalarıyla beraber celb-i kulûb maddesine zaten ve maiyet memurları vesair mesalih-i mülkiyede bulunan zevat ile müttehiden ve müttefikan itina ve bezl-i kudret ve bir taraftan dahi emr-i tahrik ve işfal için geşt ü gûzar iden o misillû mechul-ül-asıl eşhasın gayet hakî-mane ve reviyetmendane ve sızıltısızca tahkik-i keyfiyâtiyle çünkü bunların ekserisi tebea-i ecnebiyeden buldukları cihetle ahz ve habs ü tekdir ve tedibi ahden ve usulen uyamayub fakat ledel-hace sened olabilecek o makule evrak-ı faside ile tutulan olur ise ahz ü tevkifiyle keyfiyetin bu tarafa iş'arı ve öyle sened ve evrak ile tutulamıyanların dahi reaya ile ihtilât idememeleri ve neşr-i mefaside meydan bulamamaları her bir mahallin icabat-ı mevkiyesine tatbikan ne makule esbabe mütevakkıf ve menut görünür ise ol vechile ve meselâ cesîm kasabalarda sadakatleri tecrübe olunmuş ve Devlet-i Aliyyenin himayet-i seniyyesinden lezzet almış Kocabaşılar ve Lâdikalar vesair rüesa-yı reaya bulunacağından anlar vasıtasıyla ıslâh-ı efkâr-i sâdedelân-i reayaya sarf-ı makdiret olunması ve beyana hacet olmadığı üzere Devlet-i Aliyye bitevfikihitaalâ şime-i adl ü merhamet ile muttasıf olarak ber mukteza-yı şer'-i şerif cizye gûzar reayası dahi hukuk-ı şer'îye ve kanuniyede tebea-i saire misillû nail-i şefkat ve re'fet-i seniyye olacaklarından hukuku meşrua ve kanuniye-i mümkün-ül-icrada haklarında muamele-i adliye ve himayet-i kâfiye ve teshilâtı icabiyenin ifası bervech-i meşru lâzime-i mülkdarî ve şime-i mer'îye-i raiyetper-

[1] Bu sırada 1848 ihtilâlleri Avrupayı alt üst etmiş ve Eflakta bir isyan çıkmıştı.

veriden ve ekser mahallerin vergileri birleşüb havali-i merkume tebeasının vergileri düvel-i saire tekâlifine nisbetle ehven olarak sair cihetlerle dahi saye-i merhamet-vaye-i hazret-i şahanede rahatları berkemal olub bu maddelerden dolayı pek de âhar tarafa temayül mecburiyetleri olamiyacağı misillü bazı muamelât-ı anife ve şedîde cihetiyle sıkıldıklarında o makule halât zihinlerini başka suretlere meyl ittirmeğe istidad virmekte bulunduğundan bu hususlardan dolayı dahi sıkılıb mecburiyet merkezlerine götürülmemesine himmet olunması şayan-ı dikkat umur-ı mühimme-i nazike-i mülkiyeden olmasıyla bu dakîkanın dahi tahattur ve iz'an ve kezalik maiyet memurlarına icabına göre telkin ve beyaniyle ezhan-ı reyanın muamelâtca sıkılıb serbestiyet vadisine temayülden muhafaza olunmaları hususları iktiza-yı vakt u halden bulunmuş ve merhamet-efza-yı sunûh ve sudur buyurulan irade-i hikmet-ifade-i seniyyede dahi vesaya-yı meşruha herbar lâzım-ül-ifa muamelât-ı mülkiyeden olduğuna mebni ol vechile icra-yı iktizaları Tasvib-i Âli buyurularak keyfiyet icab iden memurine tahrirat-ı mahsusa tisyariyle tavsiye ve ihtar kılınmış olmağla mecbule oldukları dirayet-i kâmile ve fetanet-i behiyyeleri üzere husus ı mezburu daire-i mahremiyetde tutarak ve mütemediniz olan maiyet memurlarından gayriye açmıyarak fakat tenbihat-i âdiye ve sabika hükmünde add itmiyerek saye-i mekârim-vaye-i hazret-i mülûkânede himayet ve siyanet-i reaya ve beraya esbab-ı mühimme ve lâzimesinin istihsal ve icrasiyle muhâvvel-i uhde-i behiyyeleri olan mevâki' reayası ezhanının tahrikât-i vâkiaya temayül ile iğfalden muhafazasına tedabîr-i hakîmane ve usul-ı reviyetkâranenin istimaline dâimen ve müstemirren ve icab iden memurlarla müttehiden ve müttefikân itina ve himmet ve neşr-i esbab-ı adalet ile ziraat ve istihsal-i vesail-i mamuriyete dair teşvikat-ı lâzimeye bezl-i reviyet ve herhalde ifa-yı measir-i muham aşınayî ve dirayete nisar i nakdîne-i iktidar ve hamiyet buyurmaları siyakında kaime ve işte Devlet-i Aliyye ve hususiyle Zat-ı şevket-simat-i hazret-i şahanenin mürad-i âlisi bu suretle olmağla zîr-i idarenizde bulunan mahallerde bervec-i meşruh icra-yı ma'dilete himmet ve maiyet-i behiyyeleri memurlarından ve zabitan-ı memleketden ve rüesayı raiyet taraflarından bu niyyet-i adliye ve İrade-i Seniyyenin hilâfında hareket iden olur ve idecek bulunur ise bervec-i hakkaniyet garazsızca o makulelerin dahi tahkik-i ahvaline ve oralarca zat-ı maslâhate nâfi mütalâât ve malûmat-ı behiyyeleri olduğu halde bil etraf iş'arına sarf-ı fetante,,.

(1843)